УНІВЕРСИТЕТСЬКІ НАУКОВІ ЗАПИСКИ
UNIVERSITY SCIENTIFIC NOTES

Виходить чотири рази на рік
№ 4 (40) 2011
Заснований у 2002 році
Передплатний індекс — ***98692***

ISSN 2078-9165

Засновники:

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора й кандидата юридичних, економічних наук та наук з державного управління (постанови президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 1–05/1, від 10.12.2003 р. № 1–05/10, від 08.06.2005 р. № 2–05/5, від 26.05.2010 р. № 1–05/4, від 01.07.2010 р. № 1–05/5)

Рекомендовано до друку вченою радою Хмельницького університету управління та права (протокол № 5 від 26 грудня 2011 року)

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 16109–4581 ПР від 16.12.2009

Тираж 300 пр. Зам. 84

Адреса редакції:
вул. Театральна, 8, м. Хмельницький, 29013
Тел. +380 (382) 718096; +380 (96) 3546093
Fax +380 (382) 718080
Ел. адреса: unz@univer.km.ua
Веб-сторінка: www.univer.km.ua

Видруковано у Хмельницькому університеті управління та права
вул. Театральна, 8, м. Хмельницький, 29013
Тел. (382) 717591
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2105 від 21.02.2005 р.

Авторські права застережені.
© Університетські наукові записки, 2011

Передрук опублікованих матеріалів здійснюється з обов'язковим посиланням на джерело. Редакційна колегія не завжди поділяє думку авторів часопису.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
Кондратьєв Р. І., д–р юрид. наук, проф. (*голова редакційної колегії*);
Стефанчук Р. О., д–р юрид. наук, проф. *(заступник голови з правових наук)*;
Олуйко В. М., д–р наук з держ. упр., проф. *(заступник голови з управлінських наук)*;
Синчак В. П., д–р екон. наук, проф. *(заступник голови з економічних наук)*;
Білоусов Ю. В., канд. юрид. наук, доц. *(відповідальний секретар)*;
Андрейцев В. І., д–р юрид. наук, проф.;
Грищук В. К., д–р юрид. наук, проф.;
Копиленко О. Л., д–р юрид. наук, проф.;
Нижник Н. Р., д–р юрид. наук, проф.;
Харитонов Є. О., д–р юрид. наук, проф.;
Шевченко Я. М., д–р юрид. наук, проф.;
Андрушко А. В., канд. юрид. наук, доц.;
Волкотруб С. Г., канд. юрид. наук, доц.;
Гринько С. Д., канд. юрид. наук, доц.;
Когут О. В., канд. юрид. наук, доц.;
Костяшкін І. О., канд. юрид. наук, доц.;
Литвиненко І. Л., канд. юрид. наук, доц.;
Лозінська С. В., канд. юрид. наук, доц.;
Музика-Стефанчук О. А., канд. юрид. наук, доц.;
Омельчук О. М., канд. юрид. наук, доц.;
Чудик-Білоусова Н. І., канд. юрид. наук, доц.;
Ярін В. М., канд. юрид. наук, доц.;
Лазор О. Я., д–р наук з держ. упр., проф.;
Майборода С. В., д–р наук з держ. упр., проф.;
Осауленко О. Г., д–р наук з держ. упр., проф.;
Рижих В. М., д–р наук з держ. упр., проф.;
Ситник Г. П., д–р наук з держ. упр., проф.;
Шамрай В. О., д–р наук з держ. упр., проф.;
Гаман Т. В., канд. наук з держ. упр.;
Ковтун І. Б., канд. наук з держ. упр.;
Савицький В. Т., канд. наук з держ. упр., доц.;
Гаман М. В., д–р екон. наук, проф.;
Кулинич О. І., д–р екон. наук, проф.;
Оболенський О. Ю., д–р екон. наук, проф.;
Пила В. І., д–р екон. наук, проф.;
Стеченко Д. М., д–р екон. наук, проф.;
Черняк В. К., д–р екон. наук, проф.;
Чмир О. С., д–р екон. наук, проф.;
Корюгін А. В., канд. екон. наук, доц.;
Підгородецька С. М., канд. екон. наук, доц.;
Щепанський Е. В., канд. екон. наук, доц.;
Виговський Л. А., д–р філос. наук, проф.;
Тополь Ю. О., канд. іст. наук, доц.;
Ярош Д. В., канд. іст. наук, доц.

Хмельницький ● 2011

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ 5
ДЕРЕВЯНКО Б. В. *(Донецьк)* Історичний розвиток правового регулювання надання послуг у сфері освіти на українських землях з початку XIX століття до радянських часів 5
МЕЛЬНИЧЕНКО Б. Б. *(Львів)* Конституційна реформа Польщі як наслідок демократичних змін в країні у 1989-1990 роках 15
КУФТИРЄВ П. В. *(Київ)* Витоки формування давньоруського доказового права за юридичними першоджерелами східних слов'ян 21
ОМЕЛЬЧУК І. А. *(Хмельницький)* Поняття та основні фактори формування правосвідомості молоді щодо прав і свобод людини 38
СОЛДАТСЬКИЙ В. В. *(Одеса)* До питання про сприйняття часу у праві: теоретико-правовий аспект 45
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО 50
ІВАНОВСЬКА А. М. *(Хмельницький)* Питання політики і права в діяльності Конституційного Суду України 50
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО 60
КЛИМЕНКО О. М. *(Київ)* Примус як критерій щодо класифікації способів припинення та набуття права власності 60
АНТОНЮК О. І. *(Донецьк)* Обсяг цивільної процесуальної дієздатності фізичної особи 66
ГОРОБЕЦЬ Н. О. *(Суми)* Право на вибір імені дитини 74
КРАСИЦЬКА Л. В. *(Донецьк)* Про право дитини вільно висловлювати власні погляди та думки з усіх питань, що її стосуються 80
МУЗИКА Л. А. *(Київ)* Захист права власності у контексті реалізації цивільно-правової політики 87
НАГНИБІДА В. І. *(Хмельницький)* Мета правового регулювання відносин обмеженого користування чужим майном 95
КУЛІНІЧ О. О. *(Одеса)* Особливості використання фотографічних творів з зображенням фізичних осіб після їхньої смерті 103
СУРЖЕНКО О. А. *(Харків)* Іпотека у відносинах кредитування при будівництві житла 109
ФЕДЮК Л. В. *(Івано-Франківськ)* Поняття особистих немайнових прав юридичних осіб 114
БОДНАР В. В. *(Київ)* Поняття та юридична природа переважних прав 119
МЕЛЬНИК Я. Я. *(Хмельницький)* Функції обов'язків учасників цивільного процесу 126
ШЕВЧУК В. І. *(Хмельницький)* Вступ прокурора у цивільний процес, ініційований іншими особами 133
ОЛЕФІРЕНКО А. М. *(Хмельницький)* Частина підприємства как предмет договору купівлі-продажу 141
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО 147
КОРОЛЬ В. І. *(Київ)* Правові механізми зовнішньоекономічної політики: регіональні угоди у контексті норм та принципів СОТ 147
РЄЗНІКОВА В. В. *(Хмельницький)* Суб'єкти посередницьких правовідносин 154
ТАЛИКІН Є. А. *(Луганськ)* Зміст поняття "правосуддя" у контексті функцій господарського суду 164
ШЕВЧУК В. В., ОХМАН О. В. *(Хмельницький)* Малі підприємницькі структури: проблемні аспекти функціонування та шляхи вдосконалення законодавства, що регулює їх діяльність 170
ПОЗОВА Д. Д. *(Одеса)* Щодо проблеми здійснення житлово-будівельними кооперативами підприємницької діяльності 174
ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 179
ТОМАШЕВСКИЙ К. Л. *(Минск, Республика Беларусь)* Актуальные проблемы реформирования трудового законодательства Беларуси 179
МИХАЙЛОВА І. Ю *(Хмельницький)* Проблеми реформування пенсійної системи України у сфері пенсійного забезпечення за віком 189

www.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2011, № 4 (40).

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО;
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО 194
ГОЛОВКІН О. В. *(Київ)* Форми державного контролю у сфері охорони навколишнього середовища в Україні 194
АНТОНЮК У. В. *(Івано-Франківськ)* Державно-правовий механізм охорони довкілля в Україні і Польщі: порівняльний аналіз 201
НАСТЕЧКО К. О. *(Київ)* Оформлення права на земельну ділянку у разі набуття права на об'єкт нерухомості 207
МАКАРЕНКО О. Ю. *(Кривий Ріг)* Проблеми співвідношення права використання надр та землекористування 214
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО 222
БЕРЛАЧ Н. А. *(Київ)* Застосування практики Європейського суду з прав людини при визначенні строку розгляду справ адміністративними судами 222
ЛИЧЕНКО І. О. *(Львів)* Законні інтереси як складова адміністративно-правового статусу громадян України у сфері власності 228
БУХАНЕВИЧ О. М. *(Ірпінь)* Надання адміністративних послуг платникам податків 234
МУЗА О. В. *(Київ)* Деякі аспекти використання медіації в адміністративному судочинстві України 239
СТОРОЖУК І. П. *(Хмельницький)* Поняття та система місцевого управління 245
ЧУДИК-БІЛОУСОВА Н. І. *(Хмельницький)* Недотримання порядку поводження з окремими видами інформації в органах податкової служби як підстава юридичної відповідальності 250
ЧЕХОВСЬКА І. В. *(Ірпінь)* Державна соціальна допомога сім'ям в Україні: аналіз правозастосовної практики 255
ЛИТВИН О. П. *(Дніпропетровськ)* Проблеми управління місцевими фінансами у контексті змін до бюджетного законодавства України 262
ПЕТРИЦЬКИЙ А. Л. *(Київ)* Організаційно-правові проблеми здійснення державного фінансового контролю в Україні 266
ЖУЛАВСЬКИЙ С. А. *(Суми)* Основні аспекти адміністративно-правового режиму справляння податку на доходи фізичних осіб 274
КУЗЬМЕНКО В. А. *(Київ)* Сутність примусу в адміністративному процесі 280
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО 287
ІЛЬЇНА О. В. *(Київ)* Проблема співвідношення обтяжуючих обставин загальної та особливої частини кримінального права та їх вплив на кримінальну відповідальність 287
ЗАЄЦЬ І. С. *(Київ)* Запобігання зловживанню наркотичними речовинами серед молоді 292
ДУБНО Т.В. *(Львів)* До питання класифікації способів вчинення злочину 298
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ 303
ГОЛДЗІЦЬКИЙ К. А. *(Хмельницький)* Проблеми вдосконалення законодавчого регулювання слідчих дій, що проводяться за рішенням суду 303
ГОВОРУН Д. М. *(Харків)* Функція кримінального переслідування та принцип публічності 309
ПОВЗИК Є. В. *(Харків)* Забезпечення прав і законних інтересів потерпілого при впровадженні консенсуальних процедур у кримінальному судочинстві України 316
ЛІСОВИЙ Я. А. *(Хмельницький)* Правова природа правовідносин, що виникають при вирішенні заяв і повідомлень про злочини 322
СУДОУСТРІЙ, АДВОКАТУРА, ПРОКУРАТУРА 327
ВІЛЬЧИК Т. Б. *(Харків)* Юридична природа адвокатури та проблеми організації її діяльності 327
ГУСАРОВА А. В. *(Київ)* Реалізація принципу диспозитивності при вступі прокурора у справу 332
СЕМЕНЮК І. Я. *(Львів)* Роль інституту адвокатури в здійсненні права: окремі історичні та теоретичні аспекти 338
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО 342
ФЕСЕНКО В. І. *(Київ)* Особливості реформування судової системи ЄС на початку XXI століття: між Ніццою та Лісабоном 342
ФІЛОСОФІЯ ПРАВА 349
ОМЕЛЬЧУК О. М. *(Хмельницький)* Філософсько-правове розуміння поведінки людини в епоху Нового Часу 349

КАНЦІР В. С. *(Львів)* Тероризм в інформаційно-семіотичному аспекті 357
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ 364
КУЗЬМЕНКО С. Г. *(Донецьк)* Соціальне управління: принципи, функції, методи 364
МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ 369
ДОВГАНЬ В. І. *(Хмельницький)* Сутність, особливості та функції
державного управління в галузі ветеринарної медицини 369
ВАСІЛЬЄВА Л. М. *(Дніпропетровськ)* Інституціональні основи розвитку
аграрного сектора економіки 379
ПИСАРЕНКО В. П. *(Полтава)* Визначення понять "електронний документ"
та "цифровий підпис" в зарубіжних країнах 384
ЦАРЬОВ Ю. О. *(Хмельницький)* Договірно-правове оформлення
державного кордону Сполучених Штатів Америки: історичний аспект 389
ШАЙДОРОВ О. І. *(Донецьк)* Економічна безпека в системі національної безпеки 395
ДЕРЖАВНА СЛУЖБА 401
ЗАХАРКЕВИЧ Н. П., ПИЛИПЧУК О. А. *(Хмельницький)* Деякі проблеми
залучення молоді на державну службу 401
ГАМАН Т. В., АНДРІЙЧУК О. А. *(Хмельницький)* Роль і значення зв'язків
з громадськістю у формуванні позитивного іміджу органів державної влади 408
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ 417
ТОЛКОВАНОВ В. В. *(Київ)* Законодавче забезпечення розвитку служби
в органах місцевого самоврядування в умовах реалізації
адміністративної реформи 417
СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ 424
ФРОЛОВА Т. О. *(Київ)* Інвестиційний компонент економічного розвитку 424
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ 433
БОНДАРЧУК Н. В. *(Дніпропетровськ)* Теоретичні засади формування
облікової політики на сільськогосподарських підприємствах 433
ЗІНЧЕНКО А. І. *(Київ)* Перспективний продукт зеленого туризму
у системі відносин "споживач-виробник" 439
МЕЛЬНИЧУК В. М. *(Київ)* Аналіз складових споживчої цінності товару
на промисловому та споживчому ринках 446
МІЛЮТІНА Ю. С. *(Київ)* Дискусійні питання щодо визначення понять
"інновація" та "нововведення" 454
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ 463
ЛАВРУК В. В. *(Кам'янець-Подільський)* Механізм управління інноваційною діяльністю
аграрних підприємств 463
КОРЮГІН А. В. *(Хмельницький)* Особливості формування стратегії розвитку
енергопостачальних підприємств 469
ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА 476
БАЛАНДА А. Л. *(Київ)* Розвиток підприємництва в Україні: соціальний контекст 476
ЛУЧИК С. Д., ЛУЧИК В. Є. *(Кам'янець-Подільський)* Розвиток регіональних ринків
праці як індикатор ефективності державної регіональної політики 485
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ 492
СИНЧАК В. П., МЄТЄЛЄВА І. Д. *(Хмельницький)* Державна підтримка
агропромислового комплексу: зарубіжний та вітчизняний досвід 492
СУКРУШЕВА Г. О. *(Харків)* Взаємозв'язок функцій місцевих фінансів
з показниками соціально-економічного розвитку території 500
СТАТИСТИКА 507
ГОНЧАР О. В., КУЗЬМІНА О. В. *(Київ)* Системи управління якістю
статистичної інформації: еволюція та міжнародний досвід 507
ПРОБЛЕМИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 514
КУЛІШ А. М., ГОРЕВИЙ В. І. *(Суми)* Окремі аспекти організації праці
науково-педагогічних працівників 514
КУЛИНИЧ О. І., КУЛИНИЧ Р. О. *(Хмельницький)* Основні завдання навчальної дисципліни
"Статистичне вивчення соціально-економічного розвитку України" 520
ЗАЇКІНА В. В. *(Хмельницький)* Соціоніка і проблеми менеджменту 524
ВИГОВСЬКИЙ Д. Л. *(Хмельницький)* Винекнення та формування
кримінальної субкультури в Російській імперії (кін. XIX ст. — поч. XX ст.). 529
ПЕРСОНАЛІЇ 538
ІНФОРМАЦІЯ ПРО ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА 541
IIN MEMORIAM 543
ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ 544

І. В. Чеховська
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
докторант Національного університету
державної податкової служби України (м. Ірпінь)

УДК 351.83

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА СІМ'ЯМ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ

Проаналізовано правозастосовну практику державних соціальних виплат українським сім'ям, виявлено недоліки та розроблено пропозиції щодо вдосконалення системи державної соціальної допомоги сім'ям.

Ключові слова: допомога, виплати, пільги, сім'я.

Кризові явища, що властиві українським сім'ям сьогодні, торкаються інтересів майже всіх верств населення і викликають суспільні дискурси щодо впливу держави на інститут сім'ї. У вересні 2011 року було проведено парламентські слухання на тему: "Інститут сім'ї в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення", у ході яких було визнано, що, незважаючи на низку прийнятих законодавчих та нормативно-правових актів, спостерігається подальша руйнація інституту сім'ї в Україні. Це ставить питання про актуальність перегляду змісту державних заходів, що здійснюються в межах проведення державної сімейної політики України.

Проблема взаємовідносини держави та інституту сім'ї була предметом спеціального дослідження радянських вчених: М. Ю. Арутюняна, А. Б. Аничкіна, Т. Н. Бруссель, О. В. Дорохіної, А. Б. Вишневського, Г. С. Вітковської, Т. А. Єлізарової, Г. В. Рахманової, В. І. Жукова та інших, російських вчених: А. В. Артюхова, Н. Н. Грищенко, Т. А. Васильевої, С. В. Дармодехіна, Л. Ф. Неботової, А. Д. Плотнікова, А. І. Пьянова), більш детально ця проблема досліджується західними вченими, такими як: Д. Дж. Ван де Реа (*D. J. Van de Raa*), М. Джексон (*M. Jaeckel*), Х. Джоши (*H. Joshi*), Дж. Халко (*J. Hulkko*), Б. Кессер (*B. Caesar*), С. Д. Альбршт (*S. D. Albrecht*) та іншими. У цілому наукові дискурси присвячені динаміці сімейних змін і ролі держави у цьому процесі.

Серед вітчизняних вчених слід відмітити праці, присвячені дослідженню трансформаційних (кризових) процесів української сім'ї: О. М. Балакірєвої, Г. В. Герасименко, Н. Гевчук, І. Дубініної, В. Г. Захарченко, Л. Калашник, І. О. Курило, І. П. Майданіка, О. Шевченко, В. Тюріної, Т. Федорченко, О. О. Яременко та інших. Дослідженню основних засад державної сімейної політики України присвятили свої праці такі вітчизняні науковці та практики, як В. Довженко, С. Толстоухова, А. Мішин, Л. Ковальчук, В. Узніченко, М. П'яницькій, Л. Короткова, О. Вихрова, Л. Мелешко, Я. Шевченко та інші.

Віддаючи належне працям наведених вище дослідників, зауважимо, що у власних працях вони переважно звертали увагу на окремі аспекти впливу держави на інститут сім'ї, роблячи акцент на взаємовідносинах держави та індивідууму. Водночас ними не аналізувався вплив матеріальних допомог на матеріальне становище окремих категорій громадян в Україні та їх наслідки.

Метою статті є здійснення аналізу правозастосовної практики деяких видів державної соціальної допомоги сім'ям, визначення її спрямованості та впливу на матеріальне становище сімей в Україні, виявлення недоліків та розробка пропозицій щодо вдосконалення.

© Чеховська І. В., 2011

Університетські наукові записки, 2011, № 4 (40), с. 255-261. www.univer.km.ua

Основним нормативно-правовим актом, що встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сім'ям з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей, є Закон України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" [1].

Слід зазначити, що у 2002 році до нього було внесено істотні зміни, що передбачали скорочення видів допомоги з 11 до 5. До них належать такі допомоги: при вагітності та пологах; одноразова допомога при народженні дитини; допомога по догляду за дитиною до досягнення нею 3 річного віку; допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням; допомога на дітей одиноким матерям. Розглянемо їх більш детально.

Так, розмір державної допомоги визначається щорічно Верховною Радою України у відсотковому відношенні до прожиткового мінімуму. Механізм регламентує постанова Кабінету Міністрів України [2]. Прийняття постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми" передбачало надання матеріальної допомоги батькам у зв'язку з народженням дитини. До цієї категорії сімей також були прирівняні сім'ї, що всиновили або встановили опіку над дитиною. У той же час, право на допомогу отримували лише сім'ї, які всиновили дитину у віці до одного року: "... а в разі усиновлення дитини віком до одного року — не пізніше, ніж через 12 календарних місяців після набрання чинності рішенням суду про усиновлення ..." [2]. Отже, батьки, які всиновили старшу за віком дитину, права на таку допомогу держави не мали. Також необхідно відмітити складну процедуру отримання допомоги, яка передбачала надання багатьох видів довідок, більшість з яких надаються за місцем реєстрації породіллі. Проблематичним є отримання допомоги як у зв'язку з вагітністю та пологами, так і при народженні дитини, тим жінкам, які не працюють, і з ряду причин не зареєстровані у центрі зайнятості, адже відповідно до п. 7 постанови "... допомога надається жінкам, ... зареєстрованим у центрі зайнятості як безробітні — у розмірі 100 % мінімального розміру допомоги по безробіттю". А також жінкам, які не зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності. До того ж, проблемою є і те, що і досі не розроблено Порядку розрахунку та надання допомоги по вагітності та пологах приватним підприємцям. Немає навіть роз'яснень з цього приводу. За винятком деяких листів–відповідей Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Отже, є певні розбіжності щодо переліку документів, які потрібно надати до органів Фонду для отримання декретних, в залежності від регіону.

Звертаємо увагу на те, що тривалий час державні виплати при народжені дитини в Україні були досить незначними (одноразова виплата при народжені дитини становила 180 грн./міс., на початку 2002 р. — 200 грн./міс., щомісячна допомога на дитину після досягнення нею 3–річного віку становила 40 грн. Розмір прожиткового мінімуму становив 342 грн./міс., (для дітей до 6 років — 307 грн./міс.)) [3]. Співставлення цих показників доводить неспроможність виділених державою грошових коштів забезпечити мінімальні потреби сімей з дітьми, особливо, якщо врахувати занижений від реальних потреб населення прожитковий мінімум (не обраховувався з врахуванням інфляційних показників). У наступні роки не було суттєво збільшено розмір державних виплат (у 2003 р. одноразова державна допомога становила — 320 грн./міс., у 2004 р. — 684 грн./міс.) [3]. У 2005 р. у зв'язку з передвиборчими перегонами питання матеріальної підтримки державою сім'ї почало активно обговорюватися у передвиборчій риториці і стало політизованим. Пріоритет у сфері СП змістився від підтримки малозабезпечених сімей та сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах до стимулювання народжуваності та проведення політики гендерної рівності. З 1 січня розмір державних виплат при народженні дитини було підвищено до 1500 грн./міс., з 1 квітня 2005 р. — 8 497 грн./міс., з 1 січня 2006 р. — 8 500 грн./міс. З 2007 року допомога при народженні дитини та допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку особам, як незастрахованим, так і застрахованим у системі

www.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2011, № 4 (40), с. 255-261.

загальнообов'язкового соціального страхування, почала надаватись органами праці та соціального захисту населення за рахунок коштів державного бюджету. З 2008 р. вона була диференційована в залежності від кількості дітей: на першу дитину — 12 240 грн./міс., другу — 25 000 грн./міс., третю та кожну наступну — 50 000 грн./міс. [3], з 9 квітня 2011 р. розмір виплат було прив'язано до суми прожиткового мінімуму (обраховувався з врахуванням інфляційних показників: з 1 квітня 2011 року він становив 832 грн.; з 1 жовтня становитиме — 853 грн., з 1 грудня — 870 грн. [4]): на першу дитину він становив 24 960 грн., з яких 8 320 грн. буде виплачуватись одноразово, а решта рівними частинами протягом 24 місяців; на другу дитину — 49 920 грн., з яких 8 320 грн. буде виплачуватись одноразово, а решта рівними частинами протягом 48 місяців; на третю і кожну наступну дитину — 99 840 грн., з яких 8 320 грн. буде виплачуватись одноразово, а решта — рівними частинами протягом 72 місяців [5].

Звертаємо увагу, що сума, яку сплачує держава при народжені дитини, є високою не тільки для України. Більшою є вона тільки в Іспанії і Люксембурзі, у Бельгії вона майже така як в Україні, решта країн сплачують значно менше. Однак різниця між грантом і мінімальною зарплатою в Україні є суттєвою, перевищує майже в 20 раз, то, як приклад, у Люксембурзі різниця становить 1,2 %, у Іспанії — 3 % (за даними соціологічного дослідження "Сім'я в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку").

Такі правові гаранти з одного боку, начебто стимулюють сім'ї до народження дітей, створюють умови для реалізації громадянами свого права на материнство і батьківство. З іншого, необхідно відзначити, що матеріальні одноразові виплати у зв'язку з народженням дитини не вирішують демографічної проблеми по суті. Адже їхня дія має короткостроковий ефект за принципом "доза–реакція". Разом із позитивними наслідками суттєвого підвищення виплат при народженні дитини органи державної влади зіткнулися з випадками народження дітей лише заради отримання гарантованої державою одноразової допомоги. На жаль, після народження дитини такі батьки не виконують своїх обов'язків належним чином. У результаті відповідними службами діти з таких сімей вилучаються. За даними Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дітей станом на 30 червня 2010 року кількість дітей у віці від 0 до 5 років, які можуть бути усиновлені, становить 2 364 грн. [6].

За період з 2003 по 2008 рр. загальна кількість дітей зменшилася з 9 129 178 до 8 186 277, а кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за цей період зросла з 96 112 до 103 542 [7; 8].

Вищенаведене дає підстави стверджувати про доцільність перегляду змісту цієї державної виплати, яка базується на політичному, а не на науково-обґрунтованому, системному, прогнозованому підході. Оскільки, *по-перше*, вона не вплинула суттєво на демографічні показники; *по-друге*, призвела до своєрідного "заробітку на дітях", народжень великої кількості дітей із певними вадами, збільшення кількості соціальних сиріт, бездоглядних дітей, дітей, батьки яких позбавлені батьківських прав тощо; *по-третє*, обтяжує бюджет періодично збільшуваними виплатами; *по-четверте*, має вади механізму реалізації державних виплат щодо певних суб'єктів — утримувачів допомоги; *по-п'яте*, орієнтована на кількісні, а не на якісні показники; *по-шосте*, орієнтована переважно на сім'ї малозабезпечені. Водночас певним еталоном держави, який вона повинна підтримувати шляхом створення умов (прямих і непрямих державних заходів підтримки) повинні бути повні сім'ї середнього рівня статку як опора держави і гарантія її стабільності.

Аналіз зарубіжної літератури доводить, що політика матеріальної підтримки сімей з дітьми складає важливу частину політики більшості країн, оскільки відчутно впливає на сімейну, передусім репродуктивну, поведінку європейців. Так, в усіх країнах ЄС існує система грошових субсидій сім'ям з дітьми, проте види, розміри

Університетські наукові записки, 2011, № 4 (40), с. 255-261. www.univer.km.ua

та способи сімейних виплат відрізняються не лише в різних країнах, але й у межах однієї країни залежно від типу сім'ї, кількості та віку дітей. Як приклад, можна навести запроваджену у Німеччині [9] з 1 січня 2007 року допомогу для батьків. Вона становить 67 % від останньої зарплати, але не більше ніж 1 800 євро в місяць. Особи, які мають невелику зарплату чи допомогу по безробіттю, отримують базову суму у розмірі 300 євро в місяць. Ця допомога видається в доповнення допомоги на народження дитини. До того ж, у Німеччині діє високорозвинена сервісна інфраструктура. Такі дії держави стимулюють народжуваність серед жінок середнього і високого рівнів статків (орієнтація на якісні, а не на кількісні показники) і є ефективним засобом впливу на заохочення до праці і на ефективний догляд за дітьми. Вважаємо за доцільне вивчити досвід Німеччини і розробити пропозиції щодо запровадження виплат (зарплати) батькам, що здійснюють догляд за дитиною у певних розмірах (наприклад): протягом першого року вона може становити 80 % середньомісячної заробітної плати; протягом другого року — 60 %; третього — 40 %. Звичайно, слід зменшити суму одноразової допомоги по народженню дитини та залишити її диференціацію за кількісною ознакою. До того ж, слід концептуально реформувати податок з доходів фізичних осіб (ввести диференційовану шкалу і позбавити середній клас надмірного податкового навантаження, яке зросло з 10 до 15 % у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України та ввести як альтернативу індивідуальному сімейне оподаткування).

Світовий досвід в оподаткуванні особистих доходів свідчить про те, що вони посідають важливе місце у забезпеченні фінансової стабільності, соціальної справедливості та сталого економічного розвитку більшості розвинених країн світу. Але на відміну від України, його основне призначення полягає не у стимулюванні інвестиційної активності, а в наповненні бюджету. Податкові ставки на доходи фізичних осіб відіграють фіскальну функцію. Справедливість в оподаткуванні тут оцінюється не за тим, хто скільки сплачує податків. Державу цікавить більше те, скільки коштів залишається у платника після їх сплати.

Вважаємо також за доцільне позбавити роботодавців (платників єдиного податку) сплати єдиного податку у розмірі 50 % за кожного найманого працівника, тобто сплачувати податки повинен той, хто отримує доходи. Це дозволить вивести з тіні робочі місця, частину заробітної плати. Слід також здійснити відповідні розрахунки середньомісячного відсотка державних соціальних виплат з урахуванням соціально-економічних чинників, виплати (зарплати) здійснювати з Державного бюджету. Від таких "змін" виграють всі учасники правовідносин.

Протягом 2001–2010 років також відбулися зміни у виплатах допомоги на дитину до досягнення нею трьохрічного віку. З 1 січня 2006 року змінився механізм призначення допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку. Для незастрахованих осіб зазначена допомога надавалася в розмірі, що дорівнював різниці між 50 % прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб, та середньомісячним сукупним доходом сім'ї з розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менше 90 грн. Для застрахованих мінімальний розмір допомоги складав 114 грн., максимальний — 253 грн.

Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку у 2001 році становила 11,80 грн., у 2003 — 40 грн., у 2004 — 42,5 грн., у 2005-2007 роках — 90 грн., у [10] 2008–2010 роках — 130 грн. При цьому максимальний розмір допомоги поступово збільшувався та наближався до прожиткового мінімуму: у 2008 році — 50 % (334,5 грн.), у 2009 році — 75 % (з 1 січня — 501,75 грн., з 1 листопада — 558 грн.), у 2010 році — 100 % прожиткового мінімуму (з 1 січня — 869 грн., з 1 квітня — 884 грн., з 1 липня — 888 грн., з 1 жовтня — 907 грн., з 1 грудня — 922 грн.), встановленого для працездатних осіб.

Якщо до 2008 року розмір допомоги відрізнявся для осіб, застрахованих у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування та незастрахованих, то згідно з Законом України "Про Державний бюджет України на

www.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2011, № 4 (40), с. 255-261.

2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" [10], допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку надається в однаковому розмірі для всіх осіб, які фактично виховують дитину.

Цей вид допомоги, на нашу думку, є малоефективним щодо свого впливу на матеріальне становище сімей і є небезпідставні сумніви щодо його доцільності та економічності адміністрування. Можливі два шляхи щодо його реформування. Перший — за умов введення материнської (батьківської) зарплати його відмінити. Інший — довести до рівня прожиткового мінімуму, що на нашу думку, в умовах дефіциту бюджету є неефективним.

Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, виплачується у розмірі, що становить два прожиткових мінімуми для дитини відповідного віку. У разі, коли на дитину виплачується призначена в установленому порядку пенсія, аліменти, стипендія, державна допомога, розмір допомоги на дитину, над якою встановлено опіку чи піклування, визначається як різниця між двома прожитковими мінімумами для дитини відповідного віку та розміром виплат (до 1 січня 2009 року розмір допомоги дорівнював різниці між установленим одним прожитковим мінімумом для дитини та середньомісячним розміром одержуваних на дитину аліментів (пенсії) за попередні шість календарних місяців).

Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, за умови, якщо опікун не отримав на дитину аліментів чи пенсії, надавалася, виходячи зі значення прожиткового мінімуму, розмір якого поступово підвищувався і на кінець року відповідав мінімуму для дитини визначеного віку. Тобто зазначена допомога становила у 2003 р. — 80 грн., 2004 р. — 85 грн., з 1 січня 2005 р. по 31 березня 2005 р. — 90 грн., на кінець 2006 р. для дитини віком до 6 років — 376 грн. та для дитини віком від 6 до 18 років — 468 грн. У 2006–2008 роках максимальний розмір цієї допомоги становив на дітей віком до 6 років — 418–557 грн., на дітей віком від 6 до 18 років — 536–701 грн. У 2009 році максимальний розмір підвищено до двох прожиткових мінімумів для дитини відповідного віку та у 2010 році на дітей віком до 6 років становить з 1 липня 1 542 грн.; на дітей віком від 6 до 18 років з 1 грудня — 1 914 грн.

Окрім цього, у 2007 році запроваджено новий вид державної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за принципом "гроші ходять за дитиною". Механізм її розрахунку такий самий, як для допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування. Однак механізм реалізації викликає багато нарікань.

Допомога на дітей одиноким матерям надається у розмірі, що дорівнює різниці між 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менш ніж 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Допомога одиноким матерям у 2001 році надавалася у розмірі 11,80 грн. З квітня 2005 року до 2006 року зазначена допомога призначалася у розмірі, що дорівнював різниці між 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менш ніж 10 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Для одиноких матерів максимальний розмір допомоги 2006 року на дитину до 6 років з 1 жовтня становив 209 грн., на дитину від 6 до 18 років — 268 грн. У 2008 році максимальний розмір такої допомоги підвищився до 30 % прожиткового мінімуму. З жовтня 2011 р. (максимальний розмір) на дитину віком до 6 років вона становить 426,5 грн., на дитину від 6 до 18 років — 511 грн., на дитину від 18 до 23 років — 492,5 грн.

Тобто за умов реєстрації шлюбу держава сплачує допомогу при народжені дитини та допомогу по догляду за дитиною до 3 років. У випадку, коли мати не зареєструвала шлюб, вона отримує ще й допомогу на дитину як одинока мати. До того ж, сам механізм реалізації виплати не позбавлений недоліків. Підставою надання

Університетські наукові записки, 2011, № 4 (40), с. 255-261. www.univer.km.ua

цього виду державної допомоги є відсутність факту реєстрації шлюбу та запису батька у свідоцтві про народження дитини. Натомість доведення потребує факт батьківства та сумісного проживання батька дитини разом із матір'ю, що в умовах завантаженості працівників соціальних служб виглядає досить сумнівним. Така ситуація спричинила суттєве збільшення відсотку одиноких матерів, що отримують державні допомоги (у 2004 році їх нараховувалось 31,8 тис., а у 2010 році — 559 тис.) [11]. Виходить, що держава соціальними виплатами стимулює появу неповних сімей в Україні. Натомість законодавство України має серйозні вади в частині відповідальності батьків за виховання дітей.

Виходячи з вищенаведеного, вважаємо за доцільне:

1. Впорядкувати механізм отримання державних соціальних виплат.

2. Розширити базу для нарахування страхових внесків та кола їх платників за рахунок легалізації доходів шляхом внесення змін до Податкового кодексу України, зокрема до податку з доходів фізичних осіб, єдиного податку (виведення з тіні робочих місць за принципом сплачують ті, хто отримує доходи, диференціювання податкових ставок та запровадження сімейного оподаткування).

3. Концептуально переглянути державну соціальну виплату при народженні дитини, зменшивши суму виплати та залишивши її диференціацію за кількісною ознакою, ввести батьківську виплату (зарплату), стимулюючи тим самим до народження сім'ї із середнім рівнем статку.

4. Відмінити допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку, оскільки вона є малоефективною щодо свого впливу на матеріальне становище сімей і обтяжливою для бюджету в частині економічності адміністрування.

5. Вдосконалити норми Сімейного кодексу України, КУпАП, Кримінального кодексу в частині відповідальності батьків за народження і належне виховання дітей.

6. Провести розрахунки ефективності державних соціальних виплат із прогнозуванням можливих наслідків.

7. Запровадити моніторинг і розробити критерії, за якими оцінюватимуться ступінь виконання нормативно-правових актів щодо державних соціальних виплат.

8. Розробити модель державної сімейної політики України та відповідну стратегію. Здійснити концептуальне реформування діючої системи державних соціальних виплат на нових теоретико-методологічних засадах.

Список використаних джерел

1. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21.11.1992 р. № 2811–XII [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2811-12.
2. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми : постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1751 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1751-2001-%EF.
3. *Кример, Б. А.* Семейная политика в Украине [Электронный ресурс] / Б. А. Кример // Демоскоп Weekly. — URL : http://www.demoscope.ru/weekly/2010/0405/analit02.php.
4. Про Державний бюджет України на 2011 рік : Закон України від 23.12.2010 р. № 2857–VI [Текст] // ВВР. — 2011. — № 7–8. — Ст. 52.
5. Про внесення зміни до Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" : Закон України від 17.03.2011 р. № 3164–VI [Текст] // ВВР. — 2011. — № 38. — Ст. 383.
6. Усиновлення [Електронний ресурс] Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини. — URL : http://www.ditu.gov.ua/statistics/10200.
7. Україна у цифрах 2004: статистичний довідник [Текст] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. — К. : Консультант, 2005. — 264 с.
8. Україна у цифрах 2008: статистичний довідник [Текст] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. — К. : Консультант, 2009. — 260 с.
9. Німеччина очікує більше новонароджених. Нова допомога для батьків з 1 січня 2007 р. Сімейна політика знову має в Німеччині пріоритет [Електронний ресурс] Посольство

www.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2011, № 4 (40), с. 255-261.

Федеративної Республіки Німеччина (Київ). — URL : http://www.kiew.diplo.de/Vertretung/kiew/uk/06/Meldungen__Ku/Elterngeld.htm.

10. Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 28.12.2007 р. № 107–VI [Текст] // ВВР. 2008. — № 5–6, № 7–8. — Ст. 78.

11. Становище сімей в Україні (за підсумками 2000–2009 років) : Щорічна державна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей і стан реалізації державної сімейної політики [Текст] / Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. — К., 2011. — 224 с.

Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного центру з проблем оподаткування Національного університету державної податкової служби України (протокол № 8 від 18 жовтня 2011 року)

Надійшла до редакції 15.11.2011

Чеховская И. В. Государственная социальная помощь семьям в Украине: анализ правоприменительной практики

Анализируется правоприменительная практика государственных социальных выплат украинским семьям, определены недостатки и разработаны предложения по усовершенствованию системы государственной социальной помощи семьям.

Ключевые слова: *помощь, выплаты, льготы, семья.*

Chekhovska, I. V. State Social Assistance to the Families in Ukraine: Analysis of the Law Enforcement Practice

It is analyzed law enforcement practice of state social benefits to Ukrainian families, identified disadvantages and worked out suggestions as for improving in the system of state social assistance to families.

Key words: *assistance, benefits, facility, family.*